

En trygg livsmedels- försörjning globalt och i Sverige

Hur ser utmaningen ut?

LANTBRUKARNAS
RIKSFÖRBUND

Att producera mat handlar om hållbar utveckling. Matproduktionen har bäring på alla delar i hållbarhetsbegreppet. Det vill säga att vi ska lämna över en värld till kommande generationer som är hållbar både ekonomiskt, socialt och ekologiskt.

Jordbruket handlar om att producera tillräckligt med mat, foder och energi så att det möjliggör en trygg försörjning. Det handlar om att bruka utan att i ett ekologiskt perspektiv förbruka. Och det handlar om att skapa ekonomisk tillväxt som på många håll i världen bidrar till en levande landsbygd, men i majoriteten av världens länder handlar denna tillväxt om att ta människor ur fattigdom.

Frågeställningarna kring en trygg livsmedelsförsörjning är många. I det som följer gör LRF ett försök att beskriva läget när det gäller en trygg global livsmedelsförsörjning och svensk livsmedelsproduktion.

Helena Jonsson
Förbundsordförande LRF

KAPITEL 1.

Världsmarknad med livsmedelsförsörjning i fokus

Frågan om en trygg global livsmedelsförsörjning är sedan en tid i strålkastarljuset på ett mycket påtagligt sätt. Mot bakgrund av utmaningen att inom 40 år föda över 9 miljarder människor med mindre resurser, väcker frågan allt större och bredare intresse. Näringslivet utanför jordbruket, till exempel vid World Economic Forum i Davos, en lång rad organisationer i det civila samhället och allt fler politiker är numera intresserade av att prata global livsmedelsförsörjning. Det finns ett gryende intresse för att även i Sverige tala om den svenska livsmedelsförsörjningen.

Två kraftiga prisuppgångar med knappt två års mellanrum (2006–2008 och 2010–2011) har satt världens livsmedelsförsörjning och fattigdomsbekämpning i fokus.

Världens jordbruksmarknader har gått från överskott och låga priser till underskott, minskade lager och stärkta priser; från massiv kritik av att EUs jordbrukspolitik, CAP, hämmar jordbruksutveckling i fattiga länder på grund av överskott som pressar världsmarknadspriserna till konstateranden om att CAP gav goda lager och stabilitet; från en bild av jordbruket som dyrt problem till en bild där jordbruket målas ut som lösningen på många problem. Intresset för jordbrukets produkter, men också produktionsresurser som mark, vatten och energi har ökat.

Marknadens aktörer handlar också med allt större värden i finansiella instrument kopplade till jordbruksråvaror. Det är inte bara bönder och livsmedelsindustri som nyttjar terminshandel på världens börser utan det gör även i ökad utsträckning penningplacerare.

Vi har också fått en diskussion om att höga priser på mat i det korta perspektivet försätter fler människor i fattigdom och skapar politisk oro. Men också om att högre priser på jordbruksråvara är vägen ut ur fattigdom. Stärkta jordbrukspriser är bra för världens bönder och deras vilja att investera. Ökad jordbruksaktivitet skapar tillväxt, minskar fattigdom och tryggar livsmedelsförsörjningen på sikt. Världsbanken konstaterade 2008 att BNP-tillväxt från jordbruket är i snitt minst dubbelt så effektiv för att minska fattigdom som tillväxt skapad i andra sektorer.

Världens produktion av mat behöver enligt FAOs bedömning öka med 70 procent för att möta världens efterfrågan år 2050 på ett tillfredsställande sätt. I världens utvecklingsländer måste produktionen fördubblas. Produktionen av jordbruksråvaror kan emellertid behöva öka betydligt mer eftersom efterfrågan också kan antas öka på jordbruksråvaror som kan användas till bioenergi och annan industriproduktion. Är detta möjligt? Finns resurserna? Hur ska det gå till?

En trygg livsmedelsförsörjning är när alla alltid har bra mat

En tryggad livsmedelsförsörjning föreligger när alla människor, vid alla tidpunkter, har fysisk, social och ekonomisk tillgång till tillräcklig, säker och näringsriktig mat för att tillgodose sina kostbehov och matpreferenser för ett aktivt och hälsosamt liv.

Så definierar FNs jordbruks- och livsmedelsorganisation FAO livsmedelstrygghet eller "food security".

Det produceras tillräckligt – ändå svälter människor

Det produceras tillräckligt med mat för att alla människor ska kunna tillfredsställa sitt dagliga energibehov och äta sig mätta. Trots detta får 1 miljard människor för lite att äta och ytterligare 1 miljard befinner sig i riskzonen och lever till och från i en situation med för lite mat.

Världens matproduktion har vuxit med 170 procent sedan 1960-talets början. Befolkningen har samtidigt ökat med över 130 procent. År 2010 producerades mat så att tillgången i världen låg på 5 359 kcal per person och dag. Tillgången på mat låg därmed på mer än dubbla dagsbehovet. Människors ekonomiska möjlighet att köpa mat har också den förbättrats. Förbättrad tillgång och tillgänglighet har minskat andelen kroniskt undernärda (det vill säga de som får mindre än 1 800 kcal per dag). Men fortfarande lever alltför många människor i högsta grad i otrygghet när det gäller mat.

Världens livsmedelsförsörjning är helt enkelt inte tryggad för att människor inte har råd att köpa maten, eller så är den otillgänglig av andra orsaker. En tryggad livsmedelsförsörjning är synonym med utrotad fattigdom. Majoriteten av de människor som inte får tillräckligt med mat lever i världens utvecklingsländer. Två tredjedelar av dem bor i sju länder – Bangladesh, Kina, Demokratiska Republiken Kongo, Etiopien, Indien, Indonesien och Pakistan. Över 40 procent av de människor som får för lite mat bor i Kina och Indien. Andelen av den totala befolkningen som får för lite att äta är emellertid störst i Afrika. I den miljardsiffran på människor som svälter finns även européer och amerikaner.

Men det finns hopp. Enskilda länder når millenniemålet om att halvera antalet undernärda. Länder graderas också upp från låginkomstländer till medelinkomstländer. Under 2000-talet har närmare 30 länder gjort den resan. Mer än hälften av världens länder är idag medelinkomstländer. Trenden att tillväxt-

takten i ekonomin är betydligt högre i världens utvecklingsländer än i världens rikare länder väntas bestå. Och FAO gör bedömningen att de relativa skillnaderna i inkomst per capita kommer att jämnas ut avsevärt fram till 2050.

Samtidigt bedöms frågan om fattigdom och livsmedelstrygghet finnas kvar på dagordningen för att de absoluta nivåerna skiljer sig så mycket att det kommer att ta lång tid innan världen utrotat fattigdomen. Inkomstskillnader inom och mellan utvecklingsländer riskerar också att öka, enligt FAO.

För att livsmedelstryggheten ska förbättras är det helt avgörande att de inkomstförbättringar som åstadkoms också når ut till de fattigaste delarna av befolkningen.

FAKTA

ANTALET UNDERNÄRDA MÄNNISKOR (2010)

Asien och Stillahavsområdet	587 miljoner
Afrika söder om Sahara	239 miljoner
Latinamerika och Karibien	53 miljoner
Mellanöstern	37 miljoner
Världens utvecklade länder	19 miljoner

Krig, konflikter och förtryck gör livsmedelsförsörjningen otrygg

Orsaken till att människor svälter är fattigdom. I många fall är krig och konflikter samt brist på demokrati och välfärdsfördelning grundproblemen. Till detta kommer matproduktionens naturligt stora klimat- och väderberoende. Torka, väta och andra naturkatastrofer kan ändra produktionsutfallet för en säsong över natt. Fattiga människor lägger också en mycket stor andel av sin inkomst på mat. I Sverige använder vi cirka 15 procent av vår disponibla

inkomst för att köpa mat. I många av världens fattigaste länder är det inte ovanligt att man lägger runt 70 procent av inkomsten på mat. Detta gör att fler människor hamnar i en situation med otrygg livsmedelsförsörjning när priserna stiger. Den kraftiga prisuppgången på världsmarknaden 2006–2008 fick många att tala om matkris och att fler människor hamnat i fattigdom. Särskilt sårbara var importberoende länder i Afrika.

Makten till förändring ligger hos enskilda länder

I den så kallade Millenniedeklarationen från FNs toppmöte år 2000 slår världens stats- och regeringschefer fast vilka grundläggande värderingar FN ska arbeta efter i det nya årtusendet. Ur deklARATIONEN har åtta mål för att nå en bättre värld formulerats. Det första målet är att utrota världens extrema fattigdom och hunger. Ett av delmålen är sedan att halvera andelen människor i extrem fattigdom och hunger till 2015 (jämfört med 1990–1992).

Eftersom grundproblemen bakom att människor är fattiga och lever med en otrygg livsmedelsförsörjning oftast betraktas som nationella angelägenheter – krig och konflikter samt brist på demokrati och välfärdsfördelning – är det svårt för det internationella samfundet att påverka. Det blir därför gärna fina målsättningar och prat, men alltför lite av konkreta åtgärder när länder och internationella institutioner tar sig an frågan. Den internationella orsaks- och åtgärdsdiskussionen kan därför upplevas som kosmetisk.

Världens 20 största ekonomier inom ramen för G 20, som tagit en ledarroll globalt i frågan, lyfter till exempel fram orsaker och åtgärder som handlar om volatila priser på jordbruksprodukter och livsmedel och vad som kan göras för att förbättra det sätt på vilket världens råvarubörser fungerar. G 20 lyfter också fram behovet av ökad jordbruksproduktion i många utvecklingsländer för tillväxt och minskad fattigdom. Satsningar på jordbruket är en åtgärd som i kölvattnet av de senaste årens prisuppgångar lyfts fram av många som något mycket viktigt för tillväxt och fattigdomsbekämpning samt en tryggare livsmedelsförsörjning.

Men för att åsiktsförklaringar som dessa ska få någon praktisk betydelse måste enskilda länder få ordning på sin egen ofta bristande demokrati, politik och ekonomi där jordbruket ofta är avgörande för en positiv utveckling.

Livsmedelstrygghet i Sverige vilar på import

Den svenska debatten om trygg livsmedelsförsörjning är betraktande. Livsmedelsförsörjning är en fråga som är viktig i världens utvecklingsländer. Det handlar om att få igång produktion på andra håll i världen. I Sverige har vi en trygg tillgång på säkra livsmedel. Ingen säger rakt ut att vi kan importera vår livsmedelstrygghet, men det ligger i luften när vi diskuterar jordbrukets betydelse och det präglar den svenska inställningen till EUs gemensamma jordbrukspolitik.

Det är sällan man i den svenska diskussionen kopplar en tryggad inhemsk livsmedelsförsörjning till just den svenska produktionen av livsmedel. Här hämmas eventuella slutsatser i dag av rädsla för protektionism och en mycket stark tilltro till frihandel, även för jordbruksprodukter.

Det kan vara så att den svenska attityden till jordbruket bottenar i våra beslutsfattares rädsla för att positiva tillrop kring det inhemska jordbruket är likställt med stöd för EUs gemensamma jordbrukspolitik. I Sverige tror vi på marknaden och att denna ska styra i stort sett alla samhällssektorer, även jordbruket.

Den annorlunda svenska inställningen bottenar också i att vi inledde vårt välståndsbygge med vidareförädling av skog och malm för att sedan exportera verkstadsprodukter och system för mobiltelefoni. Frihandel har hela tiden varit en förutsättning för framgång och det gäller principiellt och konsekvent även för jordbruk. Vi är unika också på så sätt att vi inte haft krig på över 200 år. I Sverige är det tabu att tala om en tryggad livsmedelsförsörjning som bygger på inhemsk produktion. I andra länder är det en självklarhet.

Andra bidragande förklaringar till att livsmedelsförsörjningen inte längre tillmäts samma betydelse i den samhällsekonomiska debatten hänger kanske samman med att maten är relativt billig och att det har varit lätt att importera livsmedel. Att maten bara står för knappt 15 procent av de svenska hushållens konsumtion påverkar i sig dess betydelse.

Konsumenterna håller emellertid den svenska maten högt och vill ha produkter från svenska gårdar. Över 80 procent sade sig 2010 medvetet välja produkter från Sveriges bönder. Men det är inte alltid viljeuttryck och handling går hand i hand.

Hälften av det vi äter kommer utifrån

Sverige kan sägas ha en god livsmedelstrygghet. Den svenska produktionen av livsmedel har emellertid minskat och Sverige har de senaste 20 åren utvecklat ett starkt importberoende. Det börjar gå upp för allt fler att den svenska livsmedelstryggheten är sårbar.

Hälften av den mat vi konsumerar i Sverige är import i dag. På 1950-talet hade Sverige som neutralt land stått utanför världskriget. Vi hade en jordbruksprisreglering som bland annat syftade till att trygga självförsörjningen. Jordbruksföretagen var fortfarande många.

Flyttar vi oss 30 år framåt i tiden till 1980-talet hade den tekniska och ekonomiska utvecklingen lett till en snabb strukturomvandling i jordbruket med mer än en halvering av antalet jordbruk. Jordbruksprisregleringen fanns kvar men nu tenderade den att ge vissa årliga överskott som måste exporteras till vanligen låga priser. Utvecklingen ledde fram till en avreglering av det svenska jordbruket i början av 1990-talet.

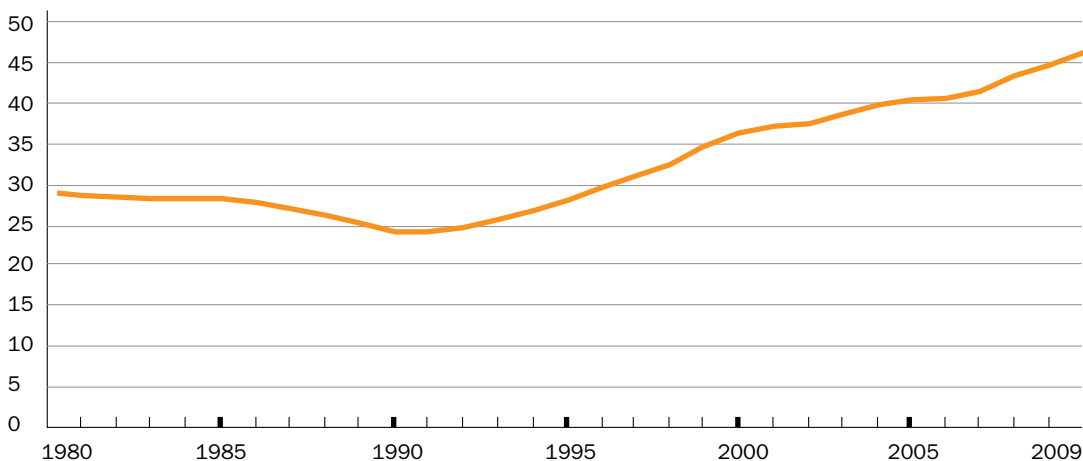
I dag är vi EU-medlemmar, som konkurrerar på en öppen gemensam marknad, och Sverige som land förlitar sig på att frihandeln

inom EU ger en tillfredsställande livsmedelsförsörjning. Globalisering och frihandel bidrar till Sveriges livsmedelsförsörjning men har också medfört ett snabbt ökat importberoende och minskad svensk livsmedelsproduktion. Sveriges befolkning har ökat från 7 till 9,4 miljoner mellan 1950 och i dag. Under samma period har antalet jordbruk minskat från 280 000 till 70 000 eller från 40 gårdar per 1 000 invånare till 7 gårdar per 1 000 invånare.

Den brukade jordbruksmarken (åker och betesmark) har minskat från cirka 4 miljoner hektar till drygt 3 miljoner hektar, eller från knappt 600 hektar per 1 000 invånare till 325 hektar per 1 000 invånare. Och av de 3,1 miljoner hektar jordbruksmark som brukas i dag är det kanske 75 procent som används till sin fulla potential. Sett över 60 år är detta en ganska betydande minskning av arealen jordbruksmark.

Den svenska spannmålsproduktionen per person har hela tiden legat något över den svenska konsumtionen. Och trots att den brukade jordbruksmarken minskat har svenskt

IMPORTENS ANDEL AV LIVSMEDELSKONSUMTIONEN I SVERIGE 1980–2009 (%)

jordbruk över tid haft möjlighet att exportera spannmål. Under senare år har en ökad del av spannmålen istället gått till produktion av etanol för inblandning i bensin.

Den svenska köttproduktionen räknad per capita har minskat under senare decennier samtidigt som konsumtionen fortsatt att öka ganska kraftigt. Konsumtionsökningen har tillfredsställts med import. Importen av kött har ökat markant, för exempelvis nötkött är importandelen av konsumtionen numera 50 procent.

För mjölk har svenskt jordbruk sett en fallande per capita-utveckling av såväl produktion som konsumtion. Och på senare tid har vi fått ett växande importberoende även på mjölkområdet. Den svenska produktionen har minskat med 17 procent sedan 1990 och i dag är exempelvis importen av ost omfattande. Även i industriledet har strukturomvandlingen varit omfattande sedan 1950-talet. Antalet mejerier har minskat från drygt 400 till cirka 50, eller från 40 per miljon invånare 1950 till 5 per miljon invånare i dag.

Jordbrukssektorns produktionsvärde låg 1980 på 24 miljarder kronor. Livsmedelskonsumtionens värde låg samtidigt på 48 miljarder. Dessa kurvor har successivt gått kraftigt isär. Nu uppgår jordbrukets produktionsvärde till 47 miljarder kronor medan konsumtionens värde

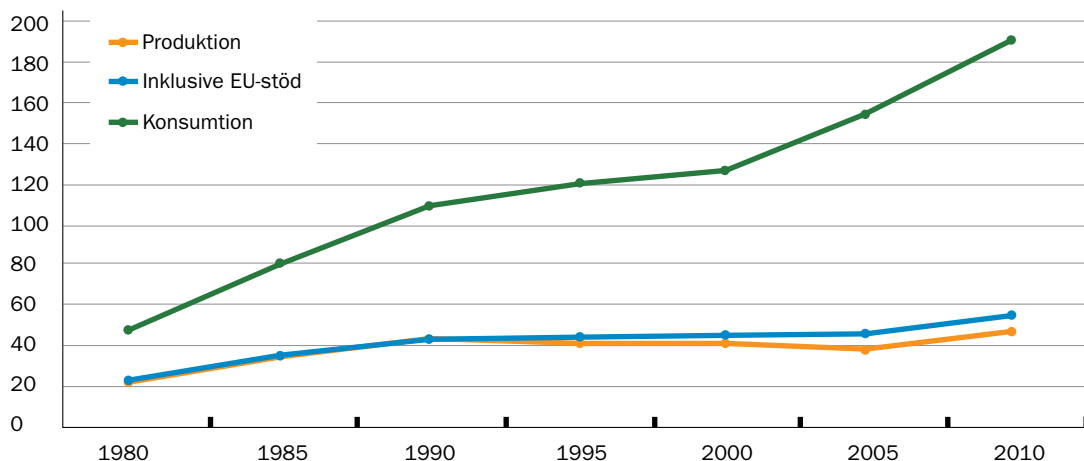
stigit till 192 miljarder kronor. När jordbruksproduktionens värde de senaste 30 åren vuxit med nästan 100 procent har livsmedelskonsumtionen vuxit med 300 procent.

Och livsmedelskonsumtionen i Sverige tillgodoses i allt högre grad via importerade livsmedelsprodukter. Tidigare låg importandelen på 25–30 procent av konsumtionen. I dag ligger den på 45–50 procent. Importen utgörs delvis av produkter vi inte kan producera i Sverige men importökningen under senare tid utgörs i hög grad av kött- och mejeriprodukter där vi har svensk produktion.

Det finns naturligtvis också en svensk export på livsmedelsområdet och den har utvecklats ganska väl sedan EU-inträdet. Den består i hög grad av fiskprodukter, ofta vidareförädlad norsk fisk, dryckesvaror (Absolut Vodka) och spannmål samt i mindre utsträckning av kött och mejeriprodukter. Handelsbalansen för livsmedel, det vill säga nettot av export och import, visar ett växande underskott.

En annan viktig aspekt när man tittar på den svenska försörjningssituationen för livsmedel är att matkonsumtionen sett över tid tagit i anspråk en allt mindre del av hushållens totala konsumtion, från drygt 30 procent (inklusive restaurangbesök) på 1950-talet till cirka 15 procent i dag.

LIVSMEDELSKONSUMTION OCH JORDBRUKETS PRODUKTIONSVÄRDE. 1980–2010, MILJARDER KR (LÖPANDE PRISER)

Sverige kan producera mer livsmedel

Sverige har resurserna för en hållbar jordbruksproduktion. I ett internationellt perspektiv har Sverige gott om både mark och vatten. Den använda jordbruksmarken har sedan 1950-talet minskat med 1 miljon hektar. Och av dagens jordbruksmark är det kanske 75 procent som utnyttjas riktigt effektivt, vilket ger en potential på närmare 800 000 hektar.

Sverige skulle med andra ord kunna producera en betydligt större del av sin matkonsumtion. Genom att nyttja befintlig svensk jordbruksmark som grannlandet Danmark skulle det svenska jordbrukets produktionsvärde kunna öka med 80 procent. Det är förvisso inte så att all svensk jordbruksmark är jämförbar med Danmarks, men tanken är kittlande. I ett sådant scenario skulle gapet mellan det svenska produktions- och konsumtionsvärdet i det närmaste suddas ut.

Utmaningen och möjligheten för svenskt jordbruk ligger framför allt i att fullt ut nyttja dagens jordbruksmark, vilket i praktiken innebär ytterligare 800 000 hektar. Sett till den historiska utvecklingen finns emellertid rent tekniskt ytterligare 1 miljon hektar som skulle kunna brukas. För att denna mark skulle bli

aktuell krävs dock mycket kraftigt stärkta priser och förbättrad lönsamhet.

Med ny energi från en världsmarknad som signalerar framtidstro har svenska bönder bestämt sig för att ändra den negativa svenska utvecklingen och vara med och slåss om en växande världsmarknad, eller – om man så vill – vara med och bidra till en hållbar produktionsökning så att världen kan föda en växande befolkning. I de utmaningar världen och världens bönder står inför finns också möjligheter. Så är det även för svenskt jordbruk.

Klart är att tydligare politiska signaler om att en ökad produktion behövs; förbättrade näringspolitiska villkor för småföretagare och livsmedelsproducenter samt att vi från svensk sida fullt ut nyttjar de möjligheter som finns inom EUs jordbrukspolitik är viktigt längs vägen. Men det är inte bara prisutvecklingen och konkurrensituationen för den svenska livsmedelssektorn som avgör livsmedelsberedskapen framöver. Även faktorer som klimatförändringar och tillgång till insatsvaror som el, diesel, gödsel och växtskyddsmedel till konkurrenskraftiga priser är av stor betydelse. Förekomst och spridning av olika sjukdomar är även ett område där riskerna behöver minimeras.

KAPITEL 3.

Världens bönder behöver producera mer och bättre med mindre resurser

Takten i befolkningsökningen avtar sedan ett antal år för första gången i världshistorien och det är högst sannolikt att detta är en trend som håller i sig. Bedömningen är att befolkningen år 2050 uppgår till 9 miljarder människor. Den största befolkningsökningen sker i låg- och medelinkomstländer. Afrikas befolkning väntas till exempel fördubblas till 2 miljarder människor 2050.

För att tillfredsställa efterfrågan från en befolkning på 9 miljarder människor med bättre inkomst och ändrad konsumtion har FAO gjort bedömningen att världens matproduktion behöver öka med 70 procent. Jordbrukspro-

duktionen totalt sett i världen måste öka mer eftersom råvara också kommer att behövas till bioenergi och andra industriprodukter.

I ett historiskt perspektiv är utmaningen att producera tillräckligt för att tillgodose efterfrågan från ytterligare 2 miljarder människor redan prövad. Världen har under perioden från 1960 till i dag lyckats med konststycket att öka matproduktionen per capita med 41 procent trots att befolkningen i världen under perioden mer än fördubblats, eller gått från 3 till nästan 7 miljarder människor. Men utmaningen inför framtiden innefattar mer än enbart en växande befolkning.

FAKTA

FAO HAR UTTRYCKT JORDBRUKETS UTMANING UNDER 2000-TALET'S FÖRSTA ÅRHUNDRADE SOM ATT DET SKA:

- producera mer mat, foder och fiber för en växande befolkning med mindre arbetskraft på landsbygden och ökad efterfrågan på råvara till bioenergi
- bidra till tillväxt och utveckling i jordbruksberoende utvecklingsländer
- anamma effektivare och hållbarare produktionsmetoder och samtidigt anpassa sig till klimatförändringen.

Avkastningen på dagens jordbruksareal kan höjas

Är det möjligt för världens jordbruk att producera mer mat och samtidigt minska den del av jordbrukets miljöpåverkan som är negativ?

Det är en fråga som engagerar. Forskare, politiker, miljöorganisationer, biståndsorganisationer, bondeorganisationer och så vidare diskuterar, debatterar och visar intresse. I debatten hörs både inbitna pessimister som påtalar brist på mark, vatten och andra resurser samt optimister med hög tilltro till ny teknik som inte ser några problem alls. Här finns de som ser ekologiskt jordbruk hos världens småbrukare som lösningen.

Mest sannolikt handlar utmaningen att producera mer och bättre om en mix av åtgärder. Ökad avkastning och nyttjande fullt ut av befintlig åkermark, effektivare resursanvändning och i någon mån att ny mark tas i bruk. De allra flesta förefaller överens om att den produktionsökning som behövs huvudsakligen måste åstadkommas genom produktivitetsförbättringar och inte genom att ny mark tas i bruk.

FAO anser att det är möjligt att klara utmaningen att producera mer och bättre. Men för att det ska vara möjligt att öka matproduktionen med 70 procent krävs att:

- **investeringarna** i utvecklingsländernas jordbruk ökar med minst 60 procent i förhållande till dagens nivå
- **forskning**, utveckling och rådgivning i jordbruk prioriteras högre (i syfte att förbättra avkastning och produktivitet)
- **världsmarknaden** fungerar eftersom en trygg livsmedelsförsörjning för alltfler länder är beroende av stabila villkor för import.

En grupp forskare, huvudsakligen från USA, men även från Europa och Kanada, publicerade en artikel på temat i tidskriften Nature i oktober 2011. Svaret på frågan var då att världens jordbruksproduktion kan fördubblas och ändå avsevärt minska sin påverkan på omgivande miljö. Detta förutsatt att:

- **jordbrukets** expansion bromsas (i dag sker expansionen huvudsakligen i tropikerna och där uppskattas 80 procent av den nya jordbruksmarken tidigare ha varit skog)
- **avkastningsförmågan** förbättras på de marker som i dag underpresterar
- **marken** producerar det som ger mest mat
- **människor** ändrar sin diet och äter mindre animalier
- **avfall** och svinn minskas.

Det är med andra ord möjligt att producera tillräckligt även i ett framtida perspektiv med fler och rikare människor, men det kräver handling från både producenter, konsumenterna och regeringarna.

Det finns mer mark att ta i bruk

Av världens landareal på 13 300 miljoner hektar bedöms cirka 1 500 miljoner hektar vara åker och 3 500 miljoner hektar betesmark. Drygt 35 procent av världens landareal används därmed till att producera mat (62 procent), foder (35 procent) samt industri- och energi-grödor (3 procent). (Källa: *Solutions for a Cultivated Planet, Nature nr 12 2011.*)

Enligt siffror framtagna av Världsbanken finns ytterligare 445 miljoner hektar potentiell jordbruksmark runt om i världen, det vill säga nästan en tredjedel av dagens globala åkermark. Detta är mark som inte är skog och som skulle fungera för regnförsörjt jordbruk. Markreserven finns framför allt i Afrika söder om Sahara samt i Latinamerika. Viss mark finns också i Östeuropa och Centralasien. Markreserven krymper ganska drastiskt om man tar hänsyn till att den ska finnas på rimligt avstånd från marknaden.

Även FAO gör bedömningen att det finns stora arealer ny mark att ta i bruk. FN-organisationen bedömer emellertid att begränsningar av olika slag, bland annat miljömässiga hållbarhetsaspekter, gör att endast 70 miljoner hektar av tillgängliga arealer verkligen kommer att tas i bruk till 2050. Och detta är nettot av att 120 miljoner hektar nyodlas i världens utvecklingsländer medan 50 miljoner hektar mark tas ur bruk i resten av världen.

Det mesta av den potentiella åkermark som går att ta i bruk, liksom det största utrymmet för att producera mer på befintliga arealer, återfinns i hög grad i länder där också befolkningstillväxten och den framtida konsumtionsökningen kommer att äga rum, det vill säga i Afrika och i Latinamerika.

i FAKTA	
ODLINGSRESERVER I OLIKA DELAR AV VÄRLDEN, MILJONER HEKTAR (MARK UTAN SKOG DÄR MAN KAN ODLA MED REGNVATTEN)	
Afrika söder om Sahara	202
Latinamerika och Karibien	123
Östeuropa och Centralasien	52
Östra och södra Asien	14
Mellanöstern och Nordafrika	3
Resten av världen	51
Totalt	445

Källa: Världsbanken

i FAKTA			
INTERNATIONELLA MARKNADER (MILJONER KONSUMENTER)			
	2010	2050	
Europa	730	690	- 5 %
Nordamerika	350	450	+ 29 %
Sydamerika	590	730	+ 24 %
Oceanien	35	50	+ 43 %
Asien	4 170	5 230	+ 25 %
Afrika	1 030	2 000	+ 95 %
Världen	6 900	9 150	- 5 %

i FAKTA

Här finns världens åkermark

De länder i världen som har mest åkermark är USA, Indien, Kina och Ryssland. Tillsammans odlar de närmare 40 procent av världens åkrar. Räknet per capita är det av dessa bara USA och Ryssland som kan konkurrera i världstoppen med mycket åker. Mest åker per invånare har istället Australien, Nya Zeeland, Kanada och Kazakstan. Länderna har åker motsvarande mellan 1,45 och 2 hektar per person, vilket kan jämföras med Sveriges 0,3, Brasiliens 0,36 och Kinas 0,09 hektar. Mycket åker per capita och samtidigt mycket åkermark totalt har USA, Ryssland, Kanada och Australien. Det är också dessa länder som tillsammans med EU och Argentina är de största spannmåls-exportörerna i världen. Räkner man in oljeväxtexporterna är USA, Argentina och Brasilien de största exportörerna av vegetabilier till världsmarknaden.

MEST ÅKERMARK

Land	Miljoner hektar	Hektar/person
1 USA	173	0,57
2 Indien	169	0,15
3 Kina	123	0,09
4 Ryssland	107	0,87
5 EU	107	0,21
6 Brasilien	68	0,36
7 Kanada	52	1,58
8 Australien	55	2,00
9 Nigeria	40	0,29
10 Indonesien	37	0,16

MEST ÅKERMARK/PERSON

1 Australien	2,00
2 Nya Zeeland	1,86
3 Kanada	1,58
4 Kazakstan	1,45
5 Ryssland	0,87
6 Argentina	0,83
7 Ukraina	0,72
9 Vitryssland	0,58
8 USA	0,57
10 Tunisien	0,50
Världen	0,22
(Sverige)	(0,30)

Största lyftet möjligt i Afrika

Världens odlade areal har de senaste 50 åren vuxit med 12 procent. Jordbruksproduktionen har samtidigt ökat med över 150 procent tack vare betydande avkastningsökningar för flertalet stora grödor. Att upprepa denna produktivitetsutveckling kan vara svårt men det finns stor potential att producera mer mat på befintliga åkrar genom att tillämpa känd kunskap och befintlig traditionell teknik på bred front över världen.

Analysen visar på stora skillnader i avkastningsnivå, och forskarna talar om betydande så kallade yield gaps. Med yield gap menar man skillnaden mellan vad en gröda avkastar på en given plats och vad den skulle kunna avkasta på samma plats om dagens kunskap och teknik tillämpas fullt ut. Att radera ut skillnaden mellan nuvarande och potentiell avkastningsnivå skulle avsevärt bidra till ökad jordbruksproduktion. I en artikel i Nature presenterade forskare 2011 resultatet att om man för 16 viktiga livsmedelsgrödor skulle föra avkastningsnivån till 95 procent av potentialen skulle detta ge en volymökning på 58 procent eller 2,3 miljarder ton.

Tittar man på Världsbankens siffror över hur olika regioners jordbruk producerar i förhållande till potentialen är möjligheterna att höja avkastningen absolut störst i Afrika, men också i Sydamerika och i Asien finns stora möjligheter. I perspektivet av framsteg inom forskning och utveckling samt tillämpning av ny teknik blir möjligheten att öka världens skördar självklart ännu större.

i FAKTA

NUVARANDE AVKASTNING I PROCENT AV MÖJLIG AVKASTNING

Region	Majs	Sojaböna
Asien (exklusive västra)	62	47
Europa	80	84
Nordafrika och Mellanöstern	62	91
Oceanien	100	105
Sydamerika	65	67
Afrika söder om Sahara	20	32

Källa: Världsbanken, *Rising Global Interest in Farmland*

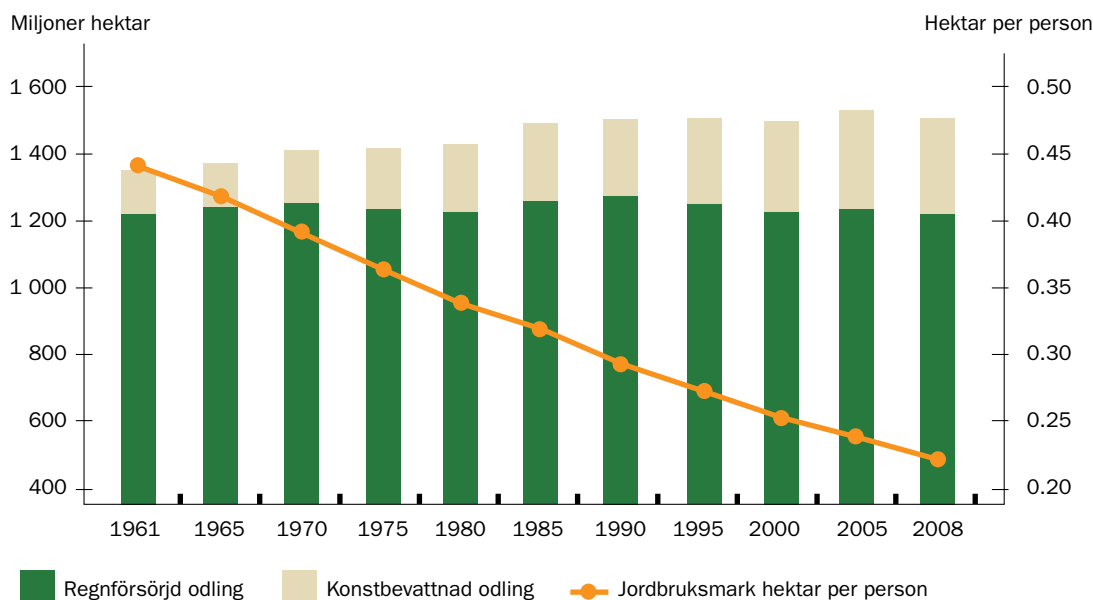
Färskvattnet räcker men är knappt på många håll i världen

Jordbruket behöver stora mängder vatten för att producera mat, foder och energi och står för cirka 70 procent av den globala vattenanvändningen. Ett kilo vete kräver i genomsnitt 1 500 liter vatten under sin livscykel. Och för att framställa ett kilo nötkött går det åt tio gånger så mycket; 15 000 liter. Den största delen av åkerarealen får sitt vatten genom regn (80 procent). Men bevattningen ökar (med 117 procent sedan början av 1960-talet) och viktiga volymer (40 procent) produceras i dag med hjälp av bevattningssystem, mer eller mindre effektiva sådana. Bevattning kan på många håll i världen öka avkastningen avsevärt. Det finns tillräckliga färskvattenreserver för att öka världens matproduktion med 70 procent

till 2050. Produktionsökningen kommer att komma från både bevattnat och regnförsörjt jordbruk. FAO gör bedömningen att jordbrukets vattenuttag behöver öka med 10 procent till 2050.

På vissa håll i världen är vatten inget problem utan finns i stora mängder. Men på andra håll råder redan i dag allvarig vattenbrist. Sårbara länder ifråga om tillgång på vatten finns framför allt i Afrika söder om Sahara och i södra och mellersta Asien, till exempel Kina. Att effektivisera vattenanvändningen bedöms avgörande för världens möjligheter att trygga människors livsmedelsförsörjning och leva upp till FNs millenniemål.

BEVATTNAD RESPEKTIVE REGNFÖRSÖRJD ODLING AV GRÖDOR - UTVECKLING 1961–2008

Källa: FAO

KAPITEL 4.

LRF och frågan om global livsmedelsförsörjning

Global livsmedelsförsörjning är en fråga LRF förväntas förhålla sig till. Det är önskvärt att fler utanför de gröna näringarna i Sverige ser kopplingen mellan inhemsk svensk jordbruksproduktion och global livsmedelsförsörjning. Detta är ett material tänkt att ge kunskap och grund för att diskutera och samtala kring dessa frågor.

LRF har genom sin livsmedelsstrategi gjort ett viktigt strategiskt vägval i frågan. LRFs medlemsföretag vill vara med och ta ansvar,

alternativt vara med och slåss om en växande världsmarknad och har förutsättningar att göra det på ett hållbart sätt.

LRF har i flera samarbeten behandlat frågor med koppling till en hållbar livsmedelsförsörjning. Exempel är Trialogen med SNF och Svenska Kyrkan om CAP och utvecklingsländerna och kortversionen av IAASTD-rapporten om en hållbar framtida jordbruksproduktion tillsammans med samma aktörer.

Så här tycker LRF

Frågekomplexet ”global livsmedelsförsörjning” innefattar många frågor som ligger nära LRF. I många av frågorna förväntas vi ha en uppfattning och i andra kan vi bidra till debatten.

► Högre priser är bra

Stärkta priser på jordbruksråvara är helt nödvändigt för att världen ska kunna möta en växande efterfrågan med ökad produktion. Det ger världens bönder en signal att producera. Det borgar också för ekonomisk tillväxt i världens utvecklingsländer som kan minska fattigdomen och förbättra möjligheterna till en tryggad livsmedelsförsörjning. Priserna har gått upp men i ett historiskt perspektiv är det bara ett litet hack uppåt i en sedan länge nedåtgående prisutveckling reallt.

► Konkurrens med fördel mat

Bioenergi från jordbruket ska gynna bönderna. Det är särskilt viktigt att tänka på detta när storskaliga satsningar för produktion av bioenergi görs i världens utvecklingsländer. Vinsterna måste komma småbrukarna och lokalbefolkningen till del och får inte försämra den lokala livsmedelstryggheten.

Jordbruksstöd ska vara konkurrensneutrala när det gäller valet att producera livsmedel och biobränsle, eller åtminstone inte främja produktion av biobränsle framför mat. Priset ska signalera till bonden vad han/hon ska producera och gör det i hög utsträckning i EU i dag i linje med fattade reformbeslut för den gemensamma jordbrukspolitiken, CAP.

► Lagom volatila priser är bäst

Större och snabbare prisförändringar på marknaderna för mat och andra jordbruksråvaror kan vara besvärligt både konsumenter och producenter. PrISRörelserna tenderar emellertid att vara större i situationer med högre priser än vid lägre och stärkta priser är i sig nödvändigt för lönsamhet i jordbruket och därmed för en trygg livsmedelsförsörjning på sikt.

LRF ser intresset för jordbruksmarknaderna från investerare som något positivt. Priserna har stärkts och inneburit mer likvida medel till systemet något som är viktigt för att jordbruket ska kunna säkra sina priser på råvarubörser.

LRF anser det emellertid viktigt för alla parter att prissignalerna är rätt och inte framdrivna av okunskap om hur de fysiska förhållandena mellan utbud och efterfrågan på marknaden ser ut för då finns en risk för ogrundade prisbubblor. Handeln med finansiella instrument med koppling till jordbruksråvaror får därför inte skena iväg okontrollerat från utvecklingen på den fysiska råvarumarknaden.

LRF anser därför att G 20s arbete med större öppenhet och insyn på såväl den fysiska som den finansiella marknaden är bra. LRF anser också att exportrestriktioner, som kan förvärra tvära kast i prisernas rörelser, ska regleras betydligt hårdare i världshandelsorganisationen WTOs regelverk.

► CAP har länge, på skakig grund, fått klä skott för brist på utveckling

Vi har gått från en situation där många opinionsbildare sprider bilden att EUs jordbrukspolitik underminerar jordbruksutveckling och orsakar svält och fattigdom i världens utvecklingsländer till en situation där insatta utanför jordbrukssektorn erkänner den stabiliserande effekt EUs jordbrukspolitik haft för världens jordbruksmarknader. Men fortfarande dyker de gamla resonemangen upp, endera för att argumenten passar avsändaren eller kanske lika ofta på grund av bristande kunskap. Bilden var felaktig redan i den gamla situationen med låga världsmarknadspriser. Och är det förstås än mer i dag när problemet för många utvecklingsländer i det korta perspektivet snarast är alltför höga priser på jordbruksråvara.

Om man jämför vilken effekt en total global handelsliberalisering skulle få på världsmarknadspriset för till exempel vete med den faktiska prisutvecklingen under senare år förstår man det rimliga i att nyansera bilden av CAP och effekterna på utvecklingsländernas jordbruk. Mellan 2006 och 2008 låg den faktiska prisuppgången på mellan 200 och 300 procent för olika spannmålslag.

Situationen var liknande för mejeriprodukter. De prisuppgångar som simulerats fram av världsbanken vid en total handelsliberalisering globalt ligger på 5–7 procent för olika spannmålslag och 11 procent för mejeriprodukter. Den marginella prisuppgång som skulle följa av sådan liberalisering får mycket liten, om ens någon påverkan på jordbruket i världens utvecklingsländer.

EU är dessutom den i-landsmarknad som är mest öppen för handel med världens utvecklingsländer. Flera handelsavtal, särskilt riktade mot världens fattigaste länder och mot forna kolonier, gör att EU i dag är en helt öppen jordbruksmarknad för en mycket bred krets utvecklingsländer. Och gentemot ytterligare länder tillämpar EU nedsatta tullar med hänvisning till utvecklingsaspekten. I Afrika är det Nordafrika, Sydafrika och Nigeria som inte har fullt tillträde.

► Jordbruket är avgörande för utveckling och fattigdomsbekämpning

Utveckling av jordbruket är grunden för ekonomisk tillväxt, fattigdomsbekämpning och tryggad livsmedelsförsörjning. Världsbanken har slagit fast att BNP-tillväxt i jordbruket är i genomsnitt minst dubbelt så effektiv för att minska fattigdom som tillväxt som härrör från andra sektorer. Fler investeringar behövs därför i utvecklingsländernas jordbruk.

Sverige har tre viktiga prioriteringar för biståndet (demokrati och mänskliga rättigheter, jämställdhet och kvinnors roll i utvecklingen samt klimat och miljö). Grunden för framgång på samtliga områden är tillväxt och minskad fattigdom och då är jordbruket avgörande. Jordbruksutveckling bör därför ges betydligt större utrymme i det svenska biståndet. Avgörande är också att biståndet fördelas lika mellan kvinnor och män. I det stora flertalet utvecklingsländer har kvinnan huvudansvaret för både jordbruket och familjen.

Sverige har en viktig uppgift i att påverka utvecklingsländernas egna regeringar att erkänna jordbrukets betydelse för utveckling och få dem att satsa därefter.

► Inhemsk produktion och handel vinnande för en trygg livsmedelsförsörjning

Det inhemska jordbruket är grunden för en trygg livsmedelsförsörjning. Internationell handel kan bidra till en tryggare livsmedelsförsörjning, men ett alltför stort importberoende ger sårbarhet. De stora exportörerna kan aldrig förväntas prioritera export i ett läge där jordbruksvaran plötsligt blivit knapp.

Lönsamhet i jord- och skogsbruket, både det små- och storskaliga är en förutsättning för hållbar utveckling och livsmedelstrygghet. Verktyg och incitament för att det ska vara lönsamt att producera hållbart behövs. Det innebär att grön tillväxt måste ha en central roll i politiken.

I en bristsituation kan man också fråga sig hur rimligt det är för ett utvecklat land som Sverige, med möjlighet till en inhemsk försörjning, att vara alltför beroende av världsmarknaden och härigenom konkurrera med länder som behöver världsmarknaden mer.

Därför stiger priserna

Att priser rör sig är inget konstigt. Det är ett bevis på att marknaden fungerar. När det blir brist på en jordbruksvara stiger priset vilket får konsumtionen att minska och investeringarna i jordbruket att öka. Så småningom råder ny balans. Historiskt är en priscykel för livsmedelsprodukter (spannmål och andra stapelvaror) 8–10 år. Just på jordbruksmarknaden finns en viss inbyggd tröghet i både produktion och konsumtion som kan ge större prissvängningar innan marknaden funnit ny balans.

Man talar om ökad rörlighet i priserna på världens jordbruksmarknader. I praktiken avses egentligen perioden 1990 och framåt med tonvikt på perioden 2006–2012. Påbörjad prisuppgång 2006, pristopp våren 2008, dipp 2009, ny topp våren 2011, viss sättning i priset senare under 2011 och på nytt stigande pris i början av 2012, så har det sett ut de senaste fem åren. I ett historiskt perspektiv ser man rörelser upp och ned i priserna på jordbruksråvara. Och det finns perioder där toppar och dalar i prisutvecklingen varit betydligt större än senare prisrörelser. 1970-talet karaktäriseras till exempel av betydande prisrörelser.

Lagernivån eller tillgängliga volymer av olika råvaror har avgörande betydelse för vilken effekt (stor, liten, snabb, långsam) utvecklingen i utbud och efterfrågan har på priset, dess lättrorlighet eller volatilitet. När lagren av jordbruksprodukter minskar ökar oron för brist och konsumenterna är villiga att betala mer för att säkra sin tillförsel. Lagernivåer på under 20 procent av årsbehovet

har historiskt varit en gräns för när priserna börjar stiga snabbare.

Här skiljer sig möjligen dagens marknadssituation från tidigare på det viset att den jordbrukspolitik i EU och andra länder som gav 1980- och 1990-talens stora överskott och medföljande goda lagernivå är avsevärt förändrad. Världen är också mer globalt sammanvävd. Dagens situation skiljer sig också på det sättet att fler får det bättre snabbare och efterfrågar mer samtidigt som klimatförändring och ökad konkurrens om jordbrukets resurser kan hålla tillbaka utbudet eller göra att det svänger mer än tidigare.

Snabba prisrörelser skapar osäkerhet och innebär svårigheter för både producenter och konsumenter, framför allt för världens fattiga som lägger en stor del av sin inkomst på mat.

Orsakerna till senare års ökade prissvängningar/volatilitet är också flera. Den viktigaste orsaken till en ökad rörlighet i priserna är just lägre lagernivåer men listan över orsaker är lång.

- **Minskade lager.** Väl fyllda lager har länge fungerat som buffert för snabba stora prisförändringar som annars kan uppkomma när till exempel väder eller växt- och djursjukdomar ger utbudschocker. Lagernivåerna fyller inte längre funktionen som stötdämpare.
- **Energipriserna stiger** och kopplingen mellan jordbruks- och energimarknaden har stärkts – både beträffande kostnaden för insatsvaror och efterfrågan på råvara till biobränsleproduktion.

- **Växande efterfrågan** pressar priserna uppåt om utbudet inte följer med.
- **Ökat resurstryck** begränsar produktionsutvecklingen.
- **Väder och klimatförändring.**
- **Handelsrestriktioner** förvärrar prisvolatilitet. Det märktes till exempel när Ryssland med flera länder införde exporthinder för spannmål hösten 2010.
- **Spekulation.** På kort sikt kan spekulativ handel med råvarupapper på termins- och derivatmarknaden förstärka prisrörelser. Härom är de flesta forskare överens, men när det gäller effekterna på lång sikt saknas slutsatser.
- **Valutakurser** påverkar inhemska priser och konkurrenskraft.

Internationellt efterlyses politiska åtgärder för att minska själva prisvolatiliteten men också för att begränsa de negativa effekterna av den. För att möta prisernas ökade rörlighet föreslås förbättrad information om och insyn i både den fysiska råvarumarknaden och finansmarknaden för handel i råvarupapper. Många anser det också önskvärt att införa striktare regler för politiska åtgärder som späder på volatiliteten, till exempel exportrestriktioner. Vidare uppmärksammas behovet av att öka investeringarna i jordbruket och stärka landsbygdens utveckling för högre produktivitet i jordbruket och ökad ekonomisk tillväxt.

Lantbrukarnas Riksförbund, LRF, är en intresse- och företagarorganisation för människor och företag inom de gröna näringarna. LRFs drygt 170 000 medlemmar driver tillsammans 90 000 företag där jord, skog, trädgård och landsbygdens miljö är grundläggande resurser. LRF ser det som en styrka att förena rollen som Sveriges största småföretagarorganisation med ett personligt medlemskap, där värdegemenskap och ett folkrörelsebaserat arbetssätt är grunden.

